

ÉRTJÜK EGYMÁST? OKTATÁSTERMINOLÓGIAI KÜLÖNBBSÉGEK A MAGYAR–MAGYAR KOMMUNIKÁCIÓBAN

SZOTÁK SZILVIA

Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda – Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat

E-mail: szotaksz@t-online.hu

Do We Understand Each Other? – Educational Terminology Differences in Hungarian-Hungarian Communication. In the 20th century, narrowing and the accelerated deterioration of professional language registers characterised the minority language versions of Hungarian. Divergent language development lasting until the end of the century was replaced by convergent language development due to the political and technical changes of the past three decades and the favorable processes that started in higher education and science policy. We encounter educational terminology in the areas of education and training, in many fields of work and science policy. Since we have been able to think and work in a common educational area in the Carpathian Basin, there is a legitimate need to gain a better understanding of the educational policy changes and in parallel the technical language and the latest educational terminology of Hungary and the neighboring countries. The results of conscious language planning and reflection are the Termini Hungarian Language Research Network's programme for eliminating borders and the continuous development and expansion of the Termini Hungarian-Hungarian e-dictionary. During this work we have experienced that the effect of the state language or the marginalization of certain elements hinder Hungarian-Hungarian communication. In my speech I present the causes of this phenomenon with relevant examples.

Keywords: Hungarian-Hungarian communication, educational terminology, professional language registers, decrease of language use, Termini

1. Bevezetés

A 20. században a szaknyelvi regiszterek fokozatos szűkülése és egyre gyorsabb leépülése jellemezte a kisebbségi magyar nyelvváltozatokat. A 20. század végéig tartó nyelvi szétfejlődést mára közeledés váltotta fel, amely az elmúlt három évtized politikai és technikai változásainak köszönhető, valamint a felsőoktatásban és a tudománypolitikában beinduló kedvező folyamatoknak. Az oktatási terminológiával találkozunk az oktatásban és képzésben, számos munkaterületen s a tudománypolitikában is. Mióta európai oktatási térségben,¹ illetve közös Kárpát-medencei oktatási térben tudunk gondolkodni és tevékenykedni, jogos az az igény, hogy minél jobban megismerjük az anyaországi és a környező országokban végbemenő oktatáspolitikai változásokat, s ezzel párhuzamosan az

1 https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_hu

oktatás szaknyelvét, legújabb terminusait is, mégpedig abból a célból, hogy a távolodást a közeledés, a kölcsönös megértés váltsa fel. Ezt a folyamatot segítette az, hogy a technikai fejlődésnek köszönhetően új kapcsolati forma jelent meg a virtuális térben, a hálózatiság.

Ennek a lehetőségnek köszönhető a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat működése is, melynek nyelvészei Magyarországon és a környező országokban tevékenykednek, s céljuk, legfontosabb kutatási projektjük a 2000-es évektől kezdődően a *határtalanítás* (Lanstyák 1995: 1170–1185), pontosabban a *szóhatártalanítás* (I. Benő–Péntek szerk. 2011). A tudatos nyelvi tervezés és gondolkodás eredménye tehát a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat határtalanító programja, ennek részeként a Termini magyar–magyar e-szótár folyamatos fejlesztése és bővítése.

A határtalanítás arra utal, hogy bár a magyar állam és magyar nyelv határai nem esnek egybe, a nyelvtudomány, a társadalomtudomány² művelői a teljes magyar nyelvtérület egységében gondolkodnak az élőnyelvi vizsgálatok tervezésénél (is). A határtalanítás egyszerre jelent lexikológiai, lexikográfiai és korpusznyelvészeti feladatokat, s nem utolsósorban a mai élő nyelv egységes, a Kárpát-medence minden régiójára kiterjedő dokumentálását.

A Termini azon terve, hogy a külső régiókban használt, olykor erősen nyelvjárási-as és kontaktusos magyar nyelvváltozatok elemei megjelenhessenek a magyarországi szótárakban, s szakítva a korábbi lexikográfiai hagyománnyal, ne csak a magyarországi, hanem az egyetemes magyar nyelv szótárai készüljenek el, tulajdonképpen több szótár viszonylatában megvalósult.³

A nyelvi érintkezés, az államnyelvi hatás nem új jelenség a történelemben, napjainkban is zajló folyamat. Sokkal érdekesebb a nyelvtudomány számára annak a vizsgálata, hogy a Kárpát-medencei geopolitikai térben milyen tényezők befolyásolják a kétnyelvű beszélőközösségek nyelvhasználatát, mely regiszterekben legerősebb a kölcsönzés, s tudunk-e vagy akarunk-e hatni – s ha igen, milyen mértékben – ezekre a változásokra. Ez utóbbi azonban elsősorban nyelvpolitikai feladat. Tanulmányomban az oktatásterminológiai különbségekre hívom fel a figyelmet. Azért az oktatási regisztert vizsgálom, mert az iskola az egyik legfontosabb nyelvi szintér kisebbségi létben, s az oktatási szaknyelv regisztereinek Kárpát-medencei egyesítése az egyik legsürgetőbb feladat. Segítené a megértést szakmai fórumokon, a diplomáciai találkozókon, a hivatalokban, a fordítói és tolmácsfeladatok elvégzésekor, a hivatali ügyintézés során és a hétköznapokban.

2 A magyar nemzetpolitika művelői is!

3 *Magyar értelmező kéziszótárba* (Pusztai 2003) kerültek be elsőként határon túli kontaktuselemek, majd az *Osiris Helyesírás* szótári részébe (Laczkó–Mártonfi 2004), az *Osiris Idegen szavak szótárába* (Tolcsvai 2007), valamint a Tinta Kiadó által megjelentetett *Értelmező kéziszótár+-ba* (Eöry 2008) és a *Magyar értelmező szótár diákoknak* című szótárba (Eöry 2010).

2. Nyelvstratégia – terminológiastratégia

Minden stratégiai gondolkodás fő jellemzője a tudatosság, a jövőbe tekintés. Jelen esetben a téma kapcsán is egy tudatos nyelvi tervezési folyamatról *van/lenne* szó. Azért használom a *van* igét, mert az elmúlt évtizedek tudományos nyelvészeti diskurzusainak része volt a nyelvstratégiáról (vö. Balázs 2001; Kontra 2010; Kiss 2012; Péntek 2012; Szoták 2011, 2017; Tolcsvai 2013, 2017 stb.) és a terminológiastratégiáról való gondolkodás (Fóris 2011, 2017; Fóris–Bölcskei szerk. 2018), azonban maga a stratégiai dokumentum, az ehhez kapcsolódó cselekvési és pénzügyi terv még várat magára. Így sajnos kevésbé tudatosan és hatékonyan tudunk reagálni azokra a nyelvi változásokra, amelyet a körülöttünk lévő – egyre nagyobb léptékekben változó – világ fejlődése befolyásol.

A nyelvstratégia hiányát érzi a szakma, de ami ennél fontosabb, a teljes magyar nyelvközösség (Szoták 2018; Tolcsvai 2018), éljen bár az anyaországban, a Kárpát-medencében kisebbségben vagy a nyugat-európai és tengeren túli diaszpórában. Különösen sürgető nyelvtervezési feladatok a külhoni magyarok régiókban vannak, hiszen a magyar nyelv különböző mértékben ugyan, de veszélyeztetett helyzetben van Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján, Vajdaságban, Muravidéken, Örvideken és Drávaszögben.⁴

Szerte a világban vannak olyan országok, amelyekben a nyelvpolitikai gondolkodás a kormányzati politika meghatározó részévé vált. Ezeknek az országoknak (pl. Észtország, Finnország, Skócia, Írország,⁵ Izland, Franciaország, Izrael stb.) van nyelvpolitikai stratégiája. Ezen stratégiák mindegyikében közös, hogy saját szempontjuk szerint tudatosan, ugyanakkor eredményesen képesek befolyásolni országuk nyelvi környezetét, s megvalósítani céljukat: nemzeti nyelvük, kultúrájuk és közösségük fennmaradását, fejlődését és versenyképességét a jövőre nézve. Ezen országoknak közös célja, hogy a beszélők számára is elérhetővé tegyék a kutatási eredményeket.

A terminológiastratégiára koncentrálna (l. Fóris 2017) fontos megemlítenünk azt az UNESCO által megfogalmazott irányelvet (2005),⁶ mely szerint egy sikeres stratégiához négy fontos területet kell megvizsgálni:

1) a köznyelv és szaknyelvek viszonyát, a legfontosabb fejlesztendő doméneket; 2) a szaknyelvek, illetve domének állapotát arra koncentrálna, hogy minek a fejlesztésére van szükség a jövőben; 3) milyen intézményrendszer képes a munkálatok koordinálására és az eredmények közzétételére; 4) milyen formában szükséges az adatok közzététele

4 E tanulmány megírására is azért vállalkoztam, mert sokan nem értik, milyen különbségek lehetnek a magyar–magyar kommunikációban.

5 Pl.: Heritage Ireland 2030. <https://www.chg.gov.ie/heritage/heritageireland2030/>. Investing in our Culture, Language & Heritage 2018–2027. Írország ebben a tízéves periódusban 1,2 milliárd eurót költ kultúra-, nyelv- és örökségvédelemre. https://www.chg.gov.ie/app/uploads/2018/04/capital_plan_april3-8.pdf

6 UNESCO-irányelv 2005. *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities*, Paris: UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf> (Letöltés: 2018. február 18.) Magyar nyelven: Terminológiapolitikai irányelvek (ford. Somogyi Zoltán). In: Fóris–Bölcskei (szerk.) 2018: 167–218.

nyomtatott, elektronikus vagy online formában (Fóris–Bölcskei 2018). Az UNESCO irányelve szerint a szaknyelvi tervezés speciális nyelvi tervezést igényel. A nyelvi tervezés különböző szinteken és intézményekben történhet (l. Haarman 1998), de a nyelvi tervezés és ezen belül a terminológiastratégia – és minden stratégiai tevékenység – csak akkor lehet sikeres és eredményes, ha hivatalosan, államilag támogatottá válik, a központi stratégiai gondolkodás/tervezés/cselekvés/támogatás része. Sajnos nálunk ez a legmagasabb, kormányzati szintű támogatás elmarad, inkább egyetemeken, kutatóintézetekben, civil szervezetekben vagy a magánszektorban találkozhatunk ilyen tevékenységgel. Terminológiai adatbázisok pedig főképp a gazdasági és jogi szakterületen készültek eddig (Termin,⁷ IATE,⁸ SAPTerm,⁹ IUSTerm¹⁰).

A külhoni magyarok esetében azért különösen fontos a szaknyelvek helyzetét felmérni, mert az első világháborút lezáró békék következtében éppen a szaknyelvek, a szaknyelvi regiszterek sérültek a legjobban, e regisztert érintette leginkább az államnyelvek hatása. Ennek az az oka, hogy a legújabb szakszavak csak nehezen vagy egyáltalán nem jutottak el a külhoni régiókba és a peremvidékekre, így ezeket az ott élők kénytelenek voltak az államnyelvből pótolni. Ezen változtatni csak a rendszerváltás után lehetett, elsősorban azzal, hogy elkezdtek felmérni a környező országokban használt magyar szaknyelvek, szaknyelvi terminológia helyzetét. Ez nem befejezett munka, egyrészt mert folyamatos a változás, másrészt számos stratégiai/nyelvtervezési kérdésre is választ kell adni, de erre majd később térek vissza.

Mindenesetre szólnom kell arról a határtalanító nyelvi tervezésről is, amelyet a Termini kutatóhálózat tudósai valósítanak meg a külhoni régiókban kiépített kutatóintézetekben. A Hálózat célja a 2001. évi megalakulás óta ugyanaz: amikor a magyar nyelv szóba kerül a stratégiai döntések során vagy bármilyen összefüggésben, akkor ne csak a magyarországi magyar nyelvről gondolkodjunk, hanem a számos változathoz összetevődő egyetemes magyar nyelvről, s az anyaországi magyarok ismerjék meg a környező országokban élő magyarok nyelvét is. Ezért kezdtük el gyűjteni, bővíteni a Termini szótár lexemáit. A szótár – Lanstyák István által alaposan kidolgozott minősítési rendszerével – alapja lehet a Kárpát-medencei szaknyelvi/terminológiai adatbázisoknak, mert egyszerre hét régióban mutatja be a terminusokat és példamondatokat, az azonosságokat és különbségeket, s ezáltal rávilágít a nyelvi problémákra is.

7 Az Igazságügyi Minisztérium koordinálta, célja az európai uniós joganyag magyarra fordításának támogatása volt, <https://eu-terminologia.im.gov.hu/>

8 Az Európai Unió terminológiai adatbázisa. <https://iate.europa.eu/home>

9 <http://www.sapterm.com/>

10 Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. jogi és közigazgatási terminológiai adatbázisa.

3. A szaknyelvi regiszterekről – a terminológiai adatbázisok szükségességéről

Az oktatás szaknyelvével – de egyáltalán bármilyen szaknyelvi ismerettel – az iskolai szocializációs környezetben találkozunk először, azaz a közoktatásban. Ezt az időszakot nevezhetnénk a szaknyelvi ismeretek megalapozási fázisának is, ugyanakkor ebben az országonként eltérő 12–13 esztendőben a szaknyelv ismerete folyamatosan, tantárgyanként bővül, majd a felsőoktatásban teljeseedik ki. A köznevelésben (a külső régiókban a közoktatás terminust használják még mindig) a szaknyelvi tervezési feladatok kiterjednek **tannyelvpolitikára** és az **oktatástervezésre**. Itt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy egészen más kihívásoknak kell megfelelni a tannyelvpolitikával foglalkozóknak az anyanyelvű, az államnyelvű és az idegen nyelvű képzés megoldásainak tekintetében Magyarországon és a környező országok magyar nyelvű közösségeiben (Péntek 2005). Hasonlóan más-más nehézségekkel kell szembenézni az oktatástervezés során a külhoni régiókban, ahol a pedagógusok magyar szaknyelvi kompetenciájának fejlesztése is feladat, és a magyar nyelvű tananyagok, tankönyvek kiadása és használata is problémát jelenthet.

Az egyetemi dialektológiai órákon általában azt tanítják, hogy a magyar nyelvterület egységes, mindenki érti egymást, nincsenek olyan nagy különbségek az egyes nyelvváltozatok között, mint például a német nyelvterületen. Azonban ez a kijelentés nem egészen valós. Ha a tíz nagy nyelvjárási régiót vizsgáljuk meg, akkor a tájszavak tekintetében bőven találunk olyanokat, amelyek jelentése a távolabbi magyarlakta területeken ismeretlen. Hasonló a helyzet a szaknyelvek esetében is. Így tehát, ahogy erre a címben is utaltam, léteznek olyan különbségek a magyar–magyar kommunikációban, amelyek a megértést akadályozzák. Sokszor nem értik a laikusok, hogy milyen különbségekről beszélünk mi, nyelvészek, mint ahogy azt sem, hogy miért van szükség a Termini magyar–magyar szótárra és egyéb terminológiai adatbázisok létrehozására. Jogos persze az a kérdés, hogy mi ennek a haszna?

A terminológiai tevékenység eredményét, azaz az adatbázisokat a teljes magyar nyelvterület beszélői használhatnák (nemcsak az egyes szakmák képviselői) a mindennapokban a különböző nyelvi szintereken: az iskolai oktatásban, az egészségügyben vagy az anyanyelvi ügyintézés során a különböző hivatalokban (vö. Salamon 2014).

A különbségek okai pedig ismertek: a külhoni régiókban élő magyar nyelvhasználók több évtizedes elszigeteltsége, az anyanyelvi oktatás/képzés és a nyelvhasználati szinterek korlátozása eredményezte a magyar szaknyelvi regiszterek leépülését, a szaknyelvi terminusok hiányát és különbségeit.

4. A Termini magyar–magyar szótár

A tanulmányomban bemutatott nyelvi probléma elemzése kapcsán a napjainkban közel ötezer szócikket (4756) tartalmazó online adatszázadaira támaszkodtam, amelyet *Termini magyar–magyar szótár*nak neveztünk el, s a hét külső régió nyelvváltozatainak

lexémáit tartalmazza. Többségében olyan kölcsönszavakat, amelyek a kisebbségi létből fakadóan és az államnyelvi hatás következményeként részei az ott élő kétnyelvű beszélő-közösségek nyelvi repertoárjának.¹¹ A szótár szorgos építői, s ezáltal a külhoni magyar nyelvváltozatok dokumentálói, a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tagjai.¹² A munkát évek óta az MTA Domus ösztöndíj nyertes pályázatainak keretében végezzük.

Régió/ország	A régió jelölése a szótárban	Régiós vonatkozású szócikkek száma
Erdély	Er	1239
Felvidék	Fv	1813
Vajdaság	Va	1016
Kárpátalja	Ka	797
Muravidék	Mv	719
Őrvidék	Öv	606
Dárvaszög	Hv	939
Magyarország	Hu	85

1. táblázat: Régiós vonatkozású szócikkek száma a Termini magyar–magyar szótárban

A szótár célja a határtalanítás, jelentősége abban rejlik, hogy az online felület segítségével a Kárpát-medencei magyarság megismerheti egymás nyelvváltozatait. A szótár lehetőséget ad az összehasonlításra, s többek között arra is, hogy rámutassunk, melyek azok a lexémák, amelyek a határon túli (ht) szókincsnek még részei, Magyarországon pedig napjainkra már marginalizálódtak. A szótár jelentősége abban rejlik, hogy közzétételével segítjük az egyes régiók nyelvváltozatainak jobb megismerését, és hozzájárulunk a külső régiókban élő magyarság nyelvi önbizalmának növeléséhez. A kutatómunka során éppen a webes felület folyamatos fejlesztésével¹³ és a szóanyag növekedésével láttuk, hogy adatbázisunk számos más szakterületen is hasznosítható: ilyen a lexikográfia, az etimológia, a kontaktológia, a terminológia stb. (Benő 2017; Szoták 2017, 2018).

5. Hat terminus – nyolc ország

A terminológiai különbségek bemutatására hat Magyarországon használt terminust választottam ki, és azt vizsgáltam meg, hogy az egyes régiókban ezeket a kifejezéseket használják-e, benne van-e a köztudatban, illetve ha nem használják, akkor milyen egyéb

11 Előfordulnak a szótárban közmagyar régiségek és az államnyelvtől független újabb szóalkotások is.

12 Drávaszögből Lehocki Anna (Glotta Nyelvi Iroda), Erdélyből Benő Attila (Szabó T. Attila Nyelvi Intézet), Felvidékről Lanstyák István (Gramma Nyelvi Iroda), Kárpátaljáról Márku Anita (Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont), Muravidékről Kolláth Anna (Imre Samu Nyelvi Intézet), Őrvidékről Szoták Szilvia (Imre Samu Nyelvi Intézet), Vajdaságból Vukov-Raffai Éva és Molnár Csikós László (Verbi Nyelvi Intézet).

13 A felület fejlesztője Juhász Tihamér.

terminusok fordulnak még elő ezeken kívül vagy ezek mellett. Olyan lexémákat választottam ki, amelyeket a mindennapokban gyakran használnak szakemberek, oktatók, diákok, szülők és laikusok. Igyekeztem úgy kijelölni a szavakat, hogy azok vertikálisan minden oktatási szintet érintsenek: *'közoktatás', 'általános iskola felső tagozata', 'tanmenet', 'középiskolai oktatás', 'záróvizsga', 'témavezető (tanár), a szakdolgozat irányítója'*.

Feltételezésem szerint a kiválasztott hat terminus megmutatja majd a külhoni régiók szaknyelvi sajátosságait, illetve az államnyelv közvetlen vagy közvetett hatását. Ezáltal látjuk majd a magyar–magyar kommunikációban fellépő különbségeket, amelyet nemcsak a nyelvi szétfejlődés és a fentebb már ismertetett egyéb tényezők okoznak, hanem az eltérő oktatási struktúrákból fakadó különbségek is. Ahhoz tehát, hogy a szavak mögé lássunk, ismernünk kell a környező országok oktatási rendszerét, amelybe az ott élő magyar iskolák is integrálódtak (erről bővebben: Bartha–Nádor–Péntek szerk. 2011).

Romániában – mint a legtöbb országban általában – az oktatás alapdokumentuma a Nemzeti Alaptanterv, a *Curriculum Național*. Erdélyben a 2012/2013-as tanévtől változott a közoktatás rendszere, hármas felosztás jellemzi. Az egyik változás az, hogy alapfokú oktatás része, annak alapozó osztálya lett az óvodai nevelés korábbi „nagycsoportja” (0 + I–IV.). Ezt követi vertikálisan az alsó középfok szakasza (V–VIII. osztály), majd a felső középfok, a középiskolai vagy líceumi oktatás (IX–XII. osztály), amelynek elméleti, humán és reál szakirányait különböztetjük meg, s a magyarországi gimnáziumi oktatásnak felel meg. A *liceum* teljesen megszokottá vált az erdélyiek nyelvhasználatában, és a táblázatból látjuk, hogy a románhoz is közelebb áll (Fóris-Ferenczi–Péntek 2011).

Erdély	Magyarország	román nyelvű etimológia
<i>egyetem előtti oktatás</i>	'közoktatás'	(< ro. <i>învățământ preuniversitar</i> 'ua.')
<i>gimnázium</i>	'általános iskola felső tagozata'	(< ro. <i>gimnaziu</i> 'ua.')
<i>kalendarisztikus terv</i>	'tanmenet'	(< ro. <i>plan calendaristic</i> 'ua.')
<i>koordinátor, koordináló tanár</i>	'témavezető (tanár), a szakdolgozat irányítója'	(< ro. <i>profesor coordonator</i> 'ua.')
<i>licencvizsga</i>	'záróvizsga'	(< ro. <i>examen de licență</i> 'ua.')
<i>liceumi oktatás</i>	'középiskolai oktatás'	(< ro. <i>învățământ liceal</i> 'ua.')

2. táblázat: Az oktatási terminusok változatai Erdélyben, Romániában

Szlovákiában a közoktatási rendszer alapját az *'alapiskolai intézményhálózat'* képezi, amely kilencéves. Az általános iskola I–IV. osztálya képezi az *'alapfokú oktatás'*-t, tehát ez az *'alapiskola alsó tagozata'*, majd az V–IX. osztály következik, ami az *'alapiskola felső tagozata'* (Fodor 2015).¹⁴

14 Fodor Attila Esettanulmány a magyar nyelvű oktatás lehetőségeiről: Szlovákia (Felvidék) című előadása elhangzott az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Komáromban (Szlovákiában) Magyar nyelvű okta-

Felvidék	Magyarország	szlovák nyelvű etimológia
<i>közoktatás</i>	közoktatás	(< szlk <i>všeobecné vzdelávanie</i> 'ua')
<i>öttől kilencig / alapiskola felső tagozata</i>	'általános iskola felső tagozata'	(< szlk <i>zakladna škola</i> 'ua')
<i>tanterv</i>	'tanmenet'	(< szlk <i>učebný plán</i> 'ua')
<i>konzulens, témavezető, témavezető tanár</i>	'témavezető (tanár), a szakdolgozat irányítója'	(< szlk <i>školiteľ</i> iskolázó 'ua')
<i>záróvizsga/államvizsga</i>	'záróvizsga'	(< szlk <i>štátnice</i> 'ua')
<i>középisikolai oktatás</i>	'középisikolai oktatás'	(< szlk <i>stredná škola</i> 'ua')

3. táblázat: Az oktatási terminusok változatai Felvidéken, Szlovákiában¹⁵

„A teljes középfokú általános műveltség (felső szekunder) az, amit a tanuló a legáltalós négyéves, de legfeljebb nyolcéves oktatási programú gimnáziumi képzés utolsó évfolyamának sikeres elvégzésével szerez meg (SZOT 2014: 20).”¹⁶ A terminusok tekintetében azt tapasztaljuk, hogy a felvidéki szóhasználat tér el legkevésbé a magyarországitól.

Szerbiában a közoktatást az oktatási és nevelési rendszer alapjairól szóló törvény szabályozza (*Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*), s elmondható, hogy a szerb iskolarendszer nagy hasonlóságot mutat a miénkkel. Az általános iskola végén a tanulóknak záróvizsgát kell tenniük, s ennek eredménye alapján nyernek felvételt a középisikolákba, azaz a gimnáziumba, szakiskolába vagy szakközépisikolákba (Gábrity 2011: 133).

Vajdaság	Magyarország	szerb nyelvű etimológia
<i>közoktatás, alap- és középfokú oktatás</i>	közoktatás	(< szerb <i>obrazovanje</i> 'oktatás')
<i>felső/főlsősök</i>	'általános iskola felső tagozata'	(< szerb <i>viši razredi</i> 'felső tagozat')
<i>évi terv / fő tanterv</i>	'tanmenet'	(< szerb <i>godišnji plan</i> 'éves terv')
<i>mentor</i>	'témavezető (tanár), a szakdolgozat irányítója'	(< szerb <i>mentor</i> 'ua')
<i>diplomavizsga</i>	'záróvizsga'	(< szerb <i>diplomski ispit</i> 'ua')
<i>középisikola</i>	'középisikolai oktatás'	(< szerb <i>srednje obrazovanje</i> 'ua')

4. táblázat: Az oktatási terminusok változatai Vajdaságban, Szerbiában

tás a Kárpát-medencében – a jövő dilemmái címmel rendezett szakmai konferenciáján 2015. május 27-én.

15 http://www.torvenytar.sk/pdfRules/1486049010_377_2014.pdf (Letöltés: 2018. november 23.)

16 A Szlovák Köztársaság oktatási törvénye: http://www.torvenytar.sk/pdfRules/1486049010_377_2014.pdf (Letöltés: 2018. december 10.)

Drávaszög	Magyarország	horvát nyelvű etimológia
<i>oktatás</i>	közoktatás	(< hrv <i>obrazovanje</i> 'ua')
<i>felső tagozat</i>	'általános iskola felső tagozata'	(< hrv <i>predmetna nastava</i> 'ua')
<i>ütemezés</i>	'tanmenet'	(< hrv <i>nastavni kalendar</i> 'ua')
<i>mentor</i>	'témavezető (tanár), a szakdolgozat irányítója'	(< hrv <i>mentor</i> 'ua')
<i>záróvizsga</i>	'záróvizsga'	(< hrv <i>završni ispit</i> 'ua')
<i>középiszkola</i>	'középiszkolai oktatás'	(< hrv <i>srednjoškolsko obrazovanje</i> 'ua')

5. táblázat: Az oktatási terminusok változatai Drávaszögben, Horvátországban

A horvát oktatási rendszer a miénkhez hasonlóan az alapfokú oktatást szintén nyolc évben határozza meg: ennek első négy éve az '*alsó tagozat*' egy tanítóval, a második négy éve a '*felső tagozat*', amelyben több tanár tanítja a különböző tantárgyakat. A középiszkolai oktatás szintén a magyarországihoz hasonló rendszerű. A gimnáziumoknak több típusa alakult ki (általános, idegen nyelvi, természettudományos és humán képzést biztosító), amelyek mind a felsőfokú továbbtanulásra készítene fel. Az érettségit adó szakközépiszkolák kínálata is sokszínű: megtaláljuk az üzleti, kereskedelmi iskolákat (négy-éves vagy hároméves), a technikumokat, az ipari jellegű szakközépiszkolákat egyaránt.

Muravidék	Magyarország	szlovén nyelvű etimológia
<i>általános iskolai oktatás</i>	közoktatás	(< szlo <i>javno šolstvo</i> 'ua.')
<i>triád/trimeszter</i>	'általános iskola felső tagozata'	(< szlo <i>osnovna šola, zadnji trimester</i> , általános iskola, utolsó harmad')
<i>éves terv</i>	'tanmenet'	(< szlo <i>letna priprava</i> , 'éves előkészület'); a <i>priprava</i> óravázlatot is jelent, kölcsön szó is a Mv magyarban (<i>učna priprava</i>)
<i>mentor</i>	'témavezető (tanár), a szakdolgozat irányítója'	(< szlo <i>mentor</i> 'ua.')
<i>záróvizsga</i>	'záróvizsga'	(< szlo <i>zaključni izpit</i> 'ua.')
<i>középiszkolai oktatás</i>	'középiszkolai oktatás'	(< szlo <i>srednjoškolsko izobraževanje</i> 'ua.')

6. táblázat: Az oktatási terminusok változatai Muravidéken, Szlovéniában

Szlovéniában kilencosztályos az általános iskola, s ez a kilenc év három harmadra van osztva, amelyet '*triád*'-nak vagy '*trimeszter*'-nek neveznek. Az '*általános iskola*'-nak megfelelő kifejezés azonban nincs a muravidéki magyarban, de a magyarországi kapcsolatok eredményeképpen ismerik az oktatási szakemberek, azonban az eltérő oktatási struktúrák miatt nem jellemző a használata (az általános iskolára gyakori a szlovén köl-

csönszó, az *'osnovna'* is). A második *triád* vagy *trimeszter* a IV. osztálytól kezdődik, s ekkor vezetik be a jelentősebb változásokat is (pl. a szlovén² megszűnése). A trimeszteres bontás miatt a magyar I tanításában használt magyarországi felső tagozatos könyveket VI. osztályban kezdik bevezetni (a magyarországi V. osztályossal kezdenek, aztán hetedikben a hatodikosát, és így tovább (Kolláth 2017: 37–48).

Ukrajnában az óvodai nevelést az *'általános középfokú képzés'* követi, amely jelenleg 12 osztályos. „Fő típusa az általános háromfokozatú szakközépiskola. Az I. fokozat az elemi iskola, a II. fokozat az alapiskola (azaz általános iskola), a III. fokozat a felsőbb osztályok, ami tulajdonképpen a középiskolai szint.” Az általános középiskola mellett az oktatási törvény más típusú középszintű oktatási intézményt is megnevez:

- gimnáziumot (humán szakirányú, II–III. fokozatú oktatási intézmény)
- líceumot (III. fokozatú, természettudományi, technikai és szakirányú képzést nyújtó oktatási intézmény) (Orosz et al 2011: 233).

Így az általános iskola felső tagozata Ukrajnában tulajdonképpen a II. fokozatnak felel meg, de épp ilyen terminus nincs az ukránban, ezért itt egy lexikai hiány áll fenn. Hasonló a helyzet a középiskolai oktatás esetében is, amelynek szigorúan véve a líceumi oktatás feleltethető meg, hiszen a líceumok szolgáltatják az *'általános középfokú képzés'* III. fokozatát, de tulajdonképpen a gimnáziumok – amelyek II–III. fokozatú oktatási intézmények (V–XII. osztály) – III. fokozata szintén a magyarországi középiskolai oktatásnak feleltethető meg.

Kárpátalja	Magyarország	ukrán nyelvű etimológia
<i>egyetem előtti oktatás</i>	közoktatás	(< ukr <i>загальна середня освіта</i> 'ua')
<i>gimnáziumi alsó osztályok / általános középiskola II. fokozata</i>	'általános iskola felső tagozata'	(< ukr <i>загальноосвітня школа II. ступеня</i> 'ua')
<i>kalendarisztikus terv</i>	'tanmenet'	(< ukr <i>календарний план</i> 'ua')
<i>koordinátor, koordináló tanár</i>	'témavezető (tanár), a szakdolgozat irányítója'	(< ukr <i>науковий керівник</i> 'ua')
<i>licencvizsga</i>	'záróvizsga'	(< ukr <i>державний іспит</i> 'ua')
<i>líceumi oktatás / általános középiskola III. fokozata</i>	'középiskolai oktatás'	(< ukr <i>загальноосвітня школа III. ступеня</i>)

7. táblázat: Az oktatási terminusok változatai Kárpátalján, Ukrajnában

Az osztrák iskolarendszerbe (*Bildungssystem*)¹⁷ a gyerekek hatéves koruk után lépnek be. Az elemi iskola (I–IV. osztály, *Volksschule*) felel meg a nálunk ismert alsó tagozat-

17 <https://www.bildungssystem.at/> (Letöltés: 2018. november 14.)

nak. A felső tagozat (V–VIII. osztály) elnevezése megváltozott, a 2015/16-os tanévtől a korábbi *'Hauptschule'* helyett a *'Neue Mittelschule'* elnevezést vezették be. Őrvidék a legjobb példája annak a folyamatnak, amely jelen esetben a magyar oktatási szaknyelvi regiszter visszaszorulását mutatja. A közösség azon tagjai (azaz a pedagógusok), akik aktívan részt vesznek oktatási folyamatban, azok ismerik a magyarországi terminusokat az intézmények közötti kapcsolatok és magyar gyökereik miatt (mert Magyarországon születtek és jártak iskolába, s aztán települtek át). A mindennapokban az államnyelvi kontaktuselemek használata a gyakoribb, mert az őrvidéki autochton népcsoport aktív szülői feladatokat gyakorló tagjai azokat ismerik.

Burgenland	Magyarország	német nyelvű etimológia
<i>közoktatás</i>	közoktatás	(<ném <i>Bildung</i> 'képzés')
<i>Neue Mittelschule</i>	'általános iskola felső tagozata'	(<ném <i>Neue Mittelschule</i> ¹⁸ 'ua')
<i>tanmenet</i>	'tanmenet'	(<ném <i>Lehrplan</i> 'tanterv')
<i>konzulens</i>	'témavezető (tanár), a szakdolgozat irányítója'	(<ném <i>Konzulent, Betreuer</i> 'ua')
<i>záróvizsga</i>	'záróvizsga'	(<ném <i>Abschlussprüfung</i> 'ua')
<i>gimnázium</i>	'közéiskolai oktatás'	(<ném <i>Mittelschule</i> 'ua')

8. táblázat: Az oktatási terminusok változatai Burgenlandban, Ausztriában

6. Továbbgondolásra

A határtalanítás folyamata, a nyelvi közeledés folyamata napjainkban nem zárult le, a társadalomtudományok újabb területein is megjelenik, s mindenképpen a magyar nyelv-tudomány egyik kiemelkedő feladatává vált (Tolcsvai 2013: 379). A fentiekben arra mutattam rá, hogy kisebbségi létben a szaknyelvi regiszterek voltak kitéve legnagyobb mértékben a nyelvi visszaszorulásnak, ezek a regiszterek különfejlődtek az anyaországitól, és hatott rájuk minden környező ország államnyelve. A határtalanítás, a nyelvi közeledés folyamatában fontos feladata van a szakmának és a döntéshozóknak, amely helyzetfelmérésre alapozó korpusztervezési feladatokat jelent, valamint további státusztervezési és presztízstervezési tennivalókat a szaknyelvek használata tekintetében. Az anyanyelv ismerete akkor teljes, és kognitív szempontból akkor jelenthet biztos alapot, ha abba beletartozik a szaknyelvek regisztereinek ismerete is. Egy nyelv akkor versenyképes, ha funkcióját minden területen képes betölteni, s egy-egy nyelv beszélői akkor sikeresek a munkaerőpiacon, ha anyanyelvük regisztereit birtokolják, és magas kompetenciával beszélnek. Az oktatás szaknyelvének ismerete – de minden más szaknyelvi regiszteré is –

18 2012-ben vezették be kísérleti jelleggel, a 2015/16-os tanévtől minden korábbi Hauptschule Neue Mittelschuleként működik tovább. Ez a magyar oktatási rendszerben az általános iskola felső tagozatának feleltethető meg.

tehát az egyén sikerességét növeli a munkában és az élet minden területén, ezért sürgető feladat a terminológiastratégia kidolgozása és az abban foglaltak – köztük a terminológiai adatbázisok létrehozása és fejlesztése – megvalósítása.

Irodalom

- Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.) 2011. *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Benő Attila 2017. Termini – az internetes magyar–magyar szótár és adatbázis. In: Fábrián Zsuzsanna (szerk.) *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárjai*. Lexikográfiai füzetek 8. 209–228.
- Benő Attila – Péntek János (szerk.) 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 10 éve*. Dunaszerdahely–Kolozsvár: Gramma–SZTANYI.
- Fodor Attila 2015. Esettanulmány a magyar nyelvű oktatás lehetőségeiről: Szlovákia (Felvidék) (kézirat)
- Fóris Ágota 2011. A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat és az elmélet viszonya. In: Hires-László Kornélia – Karmacsai Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 421–428.
- Fóris Ágota 2017. A magyar terminológia-politikáról és stratégiáról. In: Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoták Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.) *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében*. Törökbálint: Termini Egyesület. 126–135.
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) 2018. *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan–MANYSI.
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea 2018. Ajánlások a magyar terminológiastratégiához. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan–MANYSI. 140–164.
- Fóris-Ferenczi Rita – Péntek János 2011. A romániai magyar közoktatás, különös tekintettel az oktatási nyelv(ek)re. In: Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.) *Nyelv és oktatás kisebbségben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 73–133.
- Gábrity Molnár Irén 2011. Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban. In: Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.) *Nyelv és oktatás kisebbségben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 133–185.
- Haarman, Harald 1998. Nyelvi tervezés egy általános nyelvelmélet fényében: módszertani keret. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) *Nyelvi tervezés. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest: Universitas. 67–86.
- Kiss Jenő 2012. A nyelvstratégia nyelvészeti megalapozásának fontossága. In: Eplényi Kata – Kántor Zoltán (szerk.) *Térvesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Budapest: Nemzetpolitikai Kutatóintézet–Lucidus Kiadó. 32–43.

- Kolláth Anna 2017. A magyar tantárgyi oktatása a muravidéki kétnyelvű általános iskolákban. In: Gróf Annamária – Kolláth Anna – Szoatak Szilvia (szerk.) *Szélrózsza*. Budapest: Termini Egyesület. 37–48.
- Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Lanstyák István 1995. A magyar nyelv központjai. *Magyar Tudomány* 40. évf. 10. szám 1170–1185.
- Orosz Ildikó – Beregszászi Anikó – Csernicsek István – Bátyi Szilvia 2011. A magyar oktatás Kárpátalján. In: Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.) *Nyelv és oktatás kisebbségben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 213–179.
- Salamon Boróka Emese 2014. Kódváltás és nyelvkölcsönzés a romániai hivatalok magyar ajkú önkormányzatainál. In: Fedinec Csilla – Szoatak Szilvia (szerk.) *Közösség és identitás a Kárpát-medencében*. Budapest: Balassi Intézet – Márton Áron Szakkollégium. 364–385.
- Péntek János 2005. Tanulások – szentencia nélkül. In: Kontra Miklós (szerk.) *Sült galamb? Magyar egyetemi tannyelvpolitika*. Somorja–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó. 239–246.
- Szoatak Szilvia 2011. Gondolatok egy magyar nyelvstratégia szempontrendszerének kidolgozásához. *Hungarológiai Évkönyv* XII/1. Pécs: Dialóg Campus Kiadó. 251–259.
- Szoatak Szilvia 2011. Az osztrák oktatási rendszer és a kisebbségi magyar oktatás. Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.) 2011. *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 317–353.
- Szoatak Szilvia 2017. A Termini magyar–magyar szótár burgenlandi gyakorlati példái. In: Fábíán Zsuzsanna (szerk.) *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárjai*. Lexikográfiai füzetek 8. 228–241.
- Szoatak Szilvia 2018. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat terminológiai tevékenysége – A Termini magyar–magyar szótár jogi vonatkozásai. In: Szabó Miklós (szerk.) *Magyar Jogi Nyelv*.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. A határtalanítás az Osiris idegen szavak szótárában és a szókészlet. *Magyar Nyelvőr* 137. évf. 4. szám 379–398.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Az anyaország és a külső régiók, a határtalanítás. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest: Gondolat Kiadó. 150–163.